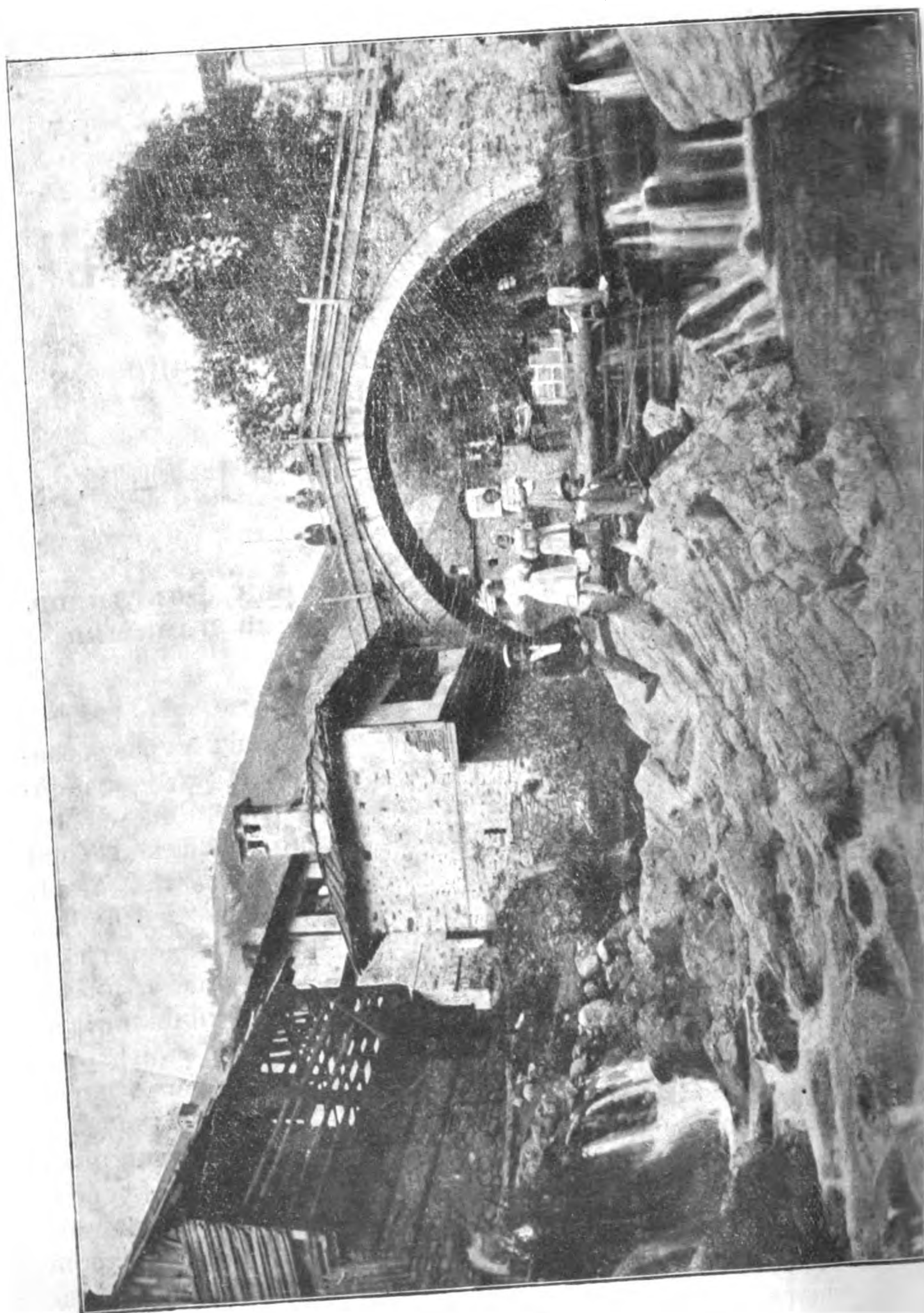
Год. IV. Септемврий и Октомврий Книга V.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Бѣлѣжки върху една интересна фонетична особность въ единъ Родопски помашки говоръ.

Освѣнъ твърдѣ малкото обнародванъ суровъ езиковъ материялъ изъ Чепино, Рупчосъ и Ахж-челебийско, и то само отъ нѣкои села, и студията на г. Милетича „Фонетични особности на помашкитѣ говори въ Чепинско“, помѣстена въ LXVI кн., свезка 3—4, въ „Пер. спис. на Бълг. Книж. Дружество“, 1905 г., помашкитѣ говори въ цѣлото ширине на Родопитѣ сж още досущъ неизвѣстни въ науката ни у насъ, ни въ чужбина. Причинитѣ на това сж твърдѣ понятни: а) липсата отъ хора, въодушевени и прѣдани въ цѣльта, да се впущатъ въ събирането поне на суровия народоученъ материялъ изъ тия помашки села, възможни да се кръстосатъ и проучатъ, поне отсамъ границата що сж били, и б) пропущането на единъ твърдѣ сгоденъ, може би, и едничъкъ моментъ въ неотколѣшното минало, когато безъ особени неприятности можеше свободно да се проникне и изъ вжтрѣшнитѣ задъ границата помашки поселения въ Родопитѣ, дѣто, наистина, е по-спазена самобитната помашка култура.

По фотографията на К. Савовъ.

Гледка въ с. Широка-лжка, Станимашко.

До врѣме на Съединението, както и отпослѣ дори до 1895 год., до когато обстоятелствата не бѣха се тъй злѣ измѣнили и въ Родопитѣ вслѣдствие на необмислени и врѣдни четнишки движения въ тия планински мѣста, до тогава не бѣше тъй трудно да се надникне и изъ най-затънтенитѣ помашки кѫтове задъ границата. Но тоя моментъ се изгуби и надали би настѫпилъ другъ като него тъй скоро. Въ това отношение на първо мѣсто пакъ нашитѣ учители изъ българскитѣ села въ Родопитѣ можеха направи много нѣщо и съ това да услужатъ и на науката, и на отечеството то си, ала, за жалость, и то не стана. Днесъ подобно проникване задъ нашата граница въ Родопитѣ, дѣто е компактното помашко население, е невъзможно по никакъвъ начинъ.

За сравнително малкото вече по число останало помашко население въ наша територия да не говоримъ, защото и тия, що можеха и имаха всѣка възможность да проучатъ неговия битъ и езикъ и съ това изпълнятъ единъ човѣшки и отечественъ дългъ, направиха го, но въ обратна посока: улесниха го поскоро да се изсели отъ насъ, та съ това хемъ за голѣми патриоти да минатъ, хемъ скрити апетити къмъ хубави и евтини помашки имоти да задоволятъ.

Сравнително малкото до сега обнародвани помашки езикови материяли изъ нѣкои само Ахѫ-челебийски села не сѫ достатъчни да хвърлятъ повечко свѣтлина върху по-главнитѣ фонетични и пр. особности, що се срѣщатъ въ извѣстни помашки села и покраини, но, което е най-важното, не сѫ и всички записани непосрѣдствено отъ помаци, малко сношавали се съ българския елементъ тамъ, който, въпрѣки своето малцинство, има извѣстно културно прѣдимство и поради това указва и извѣстно влияние надъ помашкия битъ и езикъ. Освѣнъ това, но и прѣзъ врѣмето (до 1890 година), когато сѫ записвани такивато материяли, много отъ днешнитѣ диалектолошки приеми не бѣха още окончателно установени, други пъкъ досущъ не бѣха извѣстни въ нашата млада още фолклористика, за да може единъ неопитенъ и посрѣдственъ събирачъ да

проникне и схване всички рефлекси на едно или друго произношение на даденъ звукъ и дума.

Може да се види на мнозина за твърдѣ прѣсилено, ако кажа, че надали науката и подозира какво скрито богатство отъ нея се таи отдѣлно въ помашкитѣ говори изъ Родопскитѣ дълбини, колко цѣнни за диалектолога и въобще за лингвиста особности се криятъ изъ тоя неизброденъ планински лабиринтъ и колко ли изненади може единъ день да донесе той, когато се кръстоса и проучи.

Десетина помашки села, що се намиратъ въ жгълътъ, дѣто р. Арда въ Ахж-челебийско първоначално събира водитѣ си, съставятъ една типична по нѣкои фонетични особности говорна покраина.

Това сж на първо мѣсто голѣмитѣ помашки села: Смилянъ, Тозъ-бурунъ, Арда, до нѣкждѣ Пашмаклж и още нѣколко по малки колибаци и селчинки около тѣхъ. Въ по-малъкъ размѣръ по число думи тая фонетична особность се срѣща и въ други още вънъ отъ споменатата покраина помашки села, ала понататъкъ простира ли се тя, за сега не мога да кажа.

Извѣстно е за сега, че всички Родопски говори, дѣ повече, дѣ по-малко, спазватъ силна редукция на *о* въ *у* безъ ударение. Влиянието на тая редукция се срѣща и въ полскитѣ села изъ Пловдивско, Хасковско и Пазарджишко, има я и въ самитѣ градове при Родопитѣ: Хасково, Харманлий, Станимака, Пазарджикъ, па и въ самия Пловдивъ, дѣто населението му е сбирщина и по-голѣмата му часть е придошла отъ Староплaнинскитѣ градове и села.

Въ споменатата помашка покраина редукцията е обратно: всѣко неударено *о* и *у* въ кореньтъ или префиксътъ, съ изключение само въ суфиксътъ, се произнося въ полутъмно *а*. Това силно акане като че е обезличило досущъ звуковетѣ *о* и *у* въ тоя помашки говоръ, щото се струва човѣку, като че ли съвършено липсватъ тия звукове въ езикътъ на тия помашки села. Тая фонетична особность съмъ лично наблюдавалъ прѣзъ моето десеть годишно учителство въ Ахж-челебийско до 1890 год. Въ бѣлѣжника си имамъ мно-

го записани думи, отъ които за пояснение споменвамъ само слѣднитѣ: *дъ̀раве^а^, іу̀маве^а^, вра̀гаве^а^ бра̀таве^а^, хлѐ^а^-баве^а^ тра̀паве^а^, барѝка, гадѝна, дабра̀ва, хадѝлу, мама̀, мамѝчс^а^ нажлѝна* (нога, краче), *качлѝна* (отъ увелич. куче), *стъ̀баре^а^, прѐ^а^кор, павѐ^а^смо, малѝтва, кабѝла, калѝба, касѝдба, ацѐт, гаве^а^дъ̀р', афчѐ^а^р', казъ̀р', ара̀ч, Сафѝе^а^, Расѝе^а^, Таркѝе^а^, адаіъ̀^а^, авъ̀^а^, пане^а^дѐ^а^л'ник, кар бъ̀н', харѝще^а^, даламъ̀^а^; галѐ^а^мо, гарчѝво, марлѝво, пралѐтна; катрѝ, катра̀, катрò, бадѝн, бадна̀, сазѝ, назѝ, тазѝ* (мѣст. тоя, оня), *сава̀, нава̀, тава̀*, (мѣст. това, онова): *пачѐса, пад'нѐсе^а^, ад'нѐсе^а^, атѝде^а^, арѐ, абъ̀ри. ад'вѐде^а^, касѝ, бадѐ, марѝ, адрѝ, павдѝгна, апѝна, пад'мѐта правѝкна, пачу̀ка, падпрѐ^а^, пасу̀ка, пару̀ка, палѐгна, 'амрѐ^а^л, адрѝл, абъ̀л, амѐл, агрѐбал, асу̀кал; ат* вмѣсто отъ, *па* вмѣсто по, *пад* вмѣсто подъ, *а* вмѣсто о, или у; *òкала* вмѣсто около, *адъ̀лу, атгъ̀ре^а^, ацъ̀^а^де^а^, атвъ̀^а^де^а^, баднъ̀^а^ш* и пр. Примѣри: *Галѐ^а^м са байрѐ^а^м, паме^а^нъ̀^а^, е^а^ ма̀лак ѝде^а^ да дъ̀йде^а^; афчѐ^а^ре^а^ сбѝрат, тъ̀^а^рнават, дрѐб'ни с'урѝи ср'укават; адѝн ле^а^ паапѝннава, пак дру̀гине^а^ ле^а^ па падсу̀кнават* (помашко изобразяване на българското хоро) и мн. др. подобни.

Друга една за отбѣлѣзване особность въ сжщия помашки говоръ е, че и звукътъ *и* въ много думи прѣминава въ *е^а^*, нѣкждѣ и въ *е* съ ударение или безъ ударение. Тъй напр. изговаря се *е^а^звъ̀ди, ѐзвади. е^а^згарѐ^а^, е^а^зру̀ка, че^а^лѐ^а^к* (у българитѣ *чилѐ^а^к*), *ке^а^на̀* но и *какна* или *каке^а^на̀* (въ Рупчосъ *кина̀*), *е^а^мѐ^а^ше^а^, е^а^мѐ^а^ло, не^а^мòй* (у българитѣ *нимòй*), *не^а^ вар'ви* (у българитѣ *ни вар'вѝ*), *Сме^а^лѐ^а^н, Е^а^скѐче^а^, ме^а^сѝр' ме^а^тил'* (у българитѣ *митѝл'*), *ве^а^съ̀ку, ве^а^съ̀це^а^, пре^а^бѝра, Е^а^ва̀н*, но и *Іува̀н, Е^а^лѝе^а^, прѐ^а^мрак, прѐ^а^зари* вмѣсто примракъ, призори, *ме^а^нова, паме^а^нъ̀^а^л* вмѣсто поминалъ и др. т. Въ отдѣлътъ народни умотворения въ тая книжка помѣстяме нѣколко пѣсни изъ тоя помашки кжтъ.

Пловдивъ, 1906 г.

Ст. Н. Шишковъ.